

Ігор Ліхтей

ПОЛІТИЧНІ ВІРАЖІ: ВІДНОСИНИ ЧЕСЬКОГО ВОЛОДАря ВАЦЛАВА II З НІМЕЦЬКИМ КОРОЛЕМ АДОЛЬФОМ НАССАУ (1292–1298)¹

DOI: 10.58407/litopis.230402

© I. Ліхтей, 2023. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5458-7252>

Мета статті – простежити роль Вацлава II в обранні Альбрехта Нассау на німецький трон та розкрити особливості відносин між цими двома правителями впродовж 1292–1298 рр. **Методи:** проблемно-хронологічний, історико-системний та аналітичний. **Наукова новизна** полягає в комплексному висвітленні відносин чеського короля Вацлава II та німецького правителя Адольфа Нассау на тлі суспільно-політичних подій у Священній Римській імперії. **Висновки.** За правління Вацлава II Пршемисловича Чеське королівство стало відігравати провідну роль у Центральній Європі. Якийсь час Вацлав II перебував під впливом політики Габсбургів, але незабаром відійшов від неї. Після смерті німецького короля Рудольфа I Габсбурга його єдиним спадкоємцем був старший син Альбрехт, герцог Австрії. Однак той мав незначне коло прихильників, тож майже всі курфюрсти, передусім його шурина Вацлав II, з котрим він перебував у ворожнечі, об'єдналися в опозиції щодо нього. Переважно завдяки антигабсбурзькій позиції чеського короля на трон було обрано Адольфа, графа Нассау. При цьому Адольф Нассау роздавав щедрі обіцянки князям-виборцям, які насправді не збирався виконувати. Правління його виявилось жалюгідним. За прикладом Рудольфа I Габсбурга він вирішив створити в німецьких землях спадковий домен, через що налаштував проти себе курфюрстів. Зусилля Адольфа Нассау, спрямовані на заволодіння маркграфством Мейсен, означали порушення передвиборчих домовленостей із Вацлавом II, відповідно до яких чеському володареві належало першочергове право в отриманні цього лена. Після угоди Адольфа Нассау з Альбрехтом Габсбургом, у якій зовсім не бралися до уваги претензії Чехії на альпійські землі, німецький король вкотре продемонстрував, що не має наміру дотримуватися своїх передвиборчих гарантій. Тож Вацлав II примирився з Альбрехтом Габсбургом і активно долучився до протидії Адольфові Нассау. Курфюрсти звинуватили Адольфа Нассау в найтяжчих проступках, визнали його нездатним до правління й позбавили влади.

Ключові слова: Чеське королівство, Священна Римська імперія, Вацлав II, Рудольф I Габсбург, Альбрехт Габсбург, Адольф Нассау, курфюрсти.

Наприкінці 80-х рр. XIII ст. Чеське королівство суттєво зміцнило свої позиції на міжнародній арені, а його володар Вацлав II (1283–1305) став відігравати більш активну роль у політичному житті Священної Римської імперії, на чолі якої стояв Рудольф I Габсбург (1273–1291). У 1285 р. Вацлав II одружився з його донькою Гугою (Гіткою) (1271–1297). Тож Рудольф I Габсбург дбав про те, щоб молодий чеський монарх активно підтримував його політику в імперії. Утім вправний Пршемислович, як мало хто з його попередників, зумів неабияк скористатися союзними та родинними стосунками з Рудольфом I Габсбургом. Від свого тестя Вацлава II, крім іншого, урочисто отримав і гарантію прав курфюрстів для чеських королів². Разом з тим, Вацлав II не забував і про те, що саме Рудольф I Габсбург після того, як у 1273 р. посів німецький трон, відібрав від його батька – короля Пршемисла Отакара II (1253–1278) – альпійські володіння (герцогства Австрію, Штирію, Каринтію та Крайну) і зробив їх ядром свого домену. У битві з Рудольфом I Габсбургом, яка відбулася 26 серпня 1278 р. на Моравському полі, король Пршемисл Отакар II і загинув.

¹ Доповідь була виголошена на IX Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми сучасної української медієвістики», що відбулася 20 травня 2023 р. в Інституті історії та соціогуманітарних дисциплін ім. О.М. Лазаревського на базі Науково-дослідного центру вивчення історії релігії та Церкви імені архієпископа Лазаря Барановича та кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка) спільно з Інститутом історії України НАН України.

² Kalista Z. Václav Druhý. Hrdinové a věštcí českého národa / Redigoval Rudolf Holinka, za spolupráce ... Jana Čeřovského a Františka Marka. Přerov: Společenské podniky, 1948. S. 127, 129.

У липні 1291 р. у поважному 73-літньому віці Рудольф I Габсбург помер. Він відходив у засвіти, маючи тверде переконання в тому, що зробив усе можливе, аби його син – австрійський герцог Альбрехт – посів німецький трон. Адже троє з чотирьох світських курфюрстів були зятями Рудольфа I Габсбурга. Крім того, він мав родича й серед династії Асканіїв, яким належав четвертий курфюртський голос. В останній рік свого життя Рудольф I Габсбург намагався зв'язати їх круговою порукою, аби під час майбутніх виборів вони голосували саме за його сина³. Однак, коли старий король помер, справа набула несподіваного повороту. Проти обрання Альбрехта Габсбурга висловилися всі церковні курфюрсти, котрі побоювалися його надмірного посилення. Слідом за ними своє небажання щодо цієї кандидатури стали проявляти й деякі світські виборці. Першим від Альбрехта Габсбурга відвернувся молодий чеський король Вацлав II. Власне з цих виборів і розпочалося активне спілкування Вацлава II з Адольфом Нассау, який виявився опонентом Альбрехта I Габсбурга в боротьбі за владу у Священній Римській імперії.

Допоки був живий німецький король Рудольф I Габсбург, він робив усе можливе, аби між його сином Альбрехтом і зятем Вацлавом II панували дружні відносини, позаяк прагнув зберегти на майбутні роки співпрацю з Пршемисловичами⁴. Та з його смертю 15 липня 1291 р. стосунки між Альбрехтом і Вацлавом II неабияк зіпсувалися, що й засвідчили вибори німецького короля.

Загалом становище герцога Альбрехта після відходу в інші світи його батька Рудольфа I було не з легких. Проти нього об'єдналося чимало можновладців – угорський король Андраш III (1290–1301), чеський монарх Вацлав II, герцог Нижньої Баварії, граф Савойський, церковні очільники Зальцбурга, Аквилеї й Констанци, а також ломбардські міста та вільні общини швейцарських земель. Вони мали за мету позбавити Альбрехта Габсбурга та його союзника Майнгарда II Герц-Тирольського (1258–1295) їхніх герцогств (Австрії та Каринтії).

Улітку 1291 р. угорський король Андраш III, маючи підтримку Зальцбурзького архієпископа Конрада фон Вансторфа (1291–1312), напав на австрійські землі, аби помститися за спробу Альбрехта заволодіти спадщиною Арпадовичів. Зауважимо, що Альбрехт зазіхав на угорський трон після тасмного вбивства 10 липня 1290 р. короля Ласла IV Половця (Куна), попередника Андраша III. Наприкінці серпня 1291 р. супротивники уклали мир, однак Альбрехт був змушений відмовитися від усіх претензій на Угорщину і навіть пішов на деякі територіальні поступки на користь Андраша III⁵. Та ще більша небезпека чатувала на Альбрехта в швейцарських землях, де Габсбурги мали володіння й розпоряджалися вищою судовою владою над багатьма общинами. Опір проти зростання їх могутності вилився в повстання, до якого приєдналася значна частина тамтешніх вищих духовних і світських феодалів. У ході цієї боротьби в серпні 1291 р. вільні общини трьох альпійських «лісових земель» Урі, Швіца й Унтервальдена об'єдналися й поклали початок новому політичному утворенню на території Священної Римської імперії – Швейцарсько-муніципальному союзу.

Проти посилення влади Альбрехта стала виступати також знать штирійських і австрійських земель. До того ж, на ці території, чи бодай на їх частину, стало зазіхати чимало сусідніх можновладців. Єдиним союзником Альбрехта Габсбурзького в Альпійському регіоні залишався Майнгард II Герц-Тирольський. Щоправда, під впливом своєї дружини Гутти королю Вацлаву II вийшов з альянсу, а архієпископа Зальцбурзького Альбрехт задобрих далекосяжними територіальними й вотчинними володіннями. Відтак Альбрехт зумів зламати опір замків австрійських повстанців і, здійснивши блискавичний зимовий похід через перевал Земмерінг, придушив повстання в Штирії. Так само енергійно Майнгард II Герц-Тирольський приборкав повстання в Каринтії⁶.

Тим часом тривала підготовка до виборів німецького короля. Здається, що Альбрехт Габсбург, якому з літа 1291 р. довелося приборкувати заворушення у власному домені, не був остаточно впевнений у своїх шансах здобути корону. І всупереч нестабільній ситуації в Штирії, Альбрехт аж до кінця лютого 1292 р. перебував у Відні, де, крім іншого, вів перемовини про своє обрання з представниками духовних князів⁷.

За кандидатуру Альбрехта Габсбурга активно виступав Людвиг II Суворий – рейнський пфальцграф (1253–1294) і герцог Верхньої Баварії (1255–1294). Він був причетний

³ Charvátová K. Václav II. Čeští králové / Ed. Marie Ryantová, Petr Vorel. Praha–Litomyšl: Paseka, 2008. S. 121–122.

⁴ Charvátová K. Václav II. Král český a polský. Praha: Vyšehrad, 2007. S. 124.

⁵ Цольнер Е. Історія Австрії / Пер. з нім. Дубасевич Р., Назаркевич Х., Онишко А., Іванчук Н. Львів: Літопис, 2001. С. 117; Šusta J. České dějiny. Praha: Jan Laichter, 1935. Dílu II. Část 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. S. 433.

⁶ Цольнер Е. Історія Австрії. С. 117; Šusta J. České dějiny. S. 433–435; Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 137; Jan L. Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305. Praha: Argo, 2015. S. 102.

⁷ Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II v letech 1283–1300. Brno: Maticе Moravská, 2009. S. 168.

ще до обрання Альбрехтового батька Рудольфа Габсбурга і тепер знову взявся забезпечити голоси для Габсбургів. Натомість Альбрехт Габсбург готовий був щедро віддячитися рейнському пфальцграфу за допомогу. Так, 29 березня 1292 р. Альбрехт Габсбург видав для Людвіга II Суворого грамоту, в якій у разі свого обрання на трон визнавав за ним спірні імперські маєтки та деякі інші пожитки, а також підтверджував давніші привілеї⁸. Відтак 5 квітня 1292 р. в Інсбруці Альбрехт Габсбург уже безпосередньо зустрівся з Людвігом II Суворим. А 13 квітня 1292 р. рейнський пфальцграф пообіцяв подбати про те, щоб здобути для Альбрехта Габсбурга підтримку світських курфюрстів (*sekulares principes ius in Romani regis electione habentes*). При цьому Людвіг II Суворий запевнив Альбрехта Габсбурга, що він голосуватиме лише за нього й жодні погрози не зможуть його відмовитися від цього зобов'язання⁹.

Попри всі зусилля, Людвіг II Суворий у своїх стараннях не досяг великих успіхів. Як зазначає відомий австрійський історик Еріх Цольнер, «Альбрехт був би, поза сумнівом, найавторитетнішим претендентом на німецьку королівську корону, проте князі зрозуміли, що його слід боятися та що його обрання могло б означати визнання спадкових претензій Габсбургів на престол, а отже, становило б загрозу для виборчого права князів чи перетворення його на формальність»¹⁰. Тому окремі світські курфюрсти, пов'язані родинними стосунками з Рудольфом I Габсбургом, не виявляли великого бажання віддати свої голоси за його сина Альбрехта. Такої ж позиції дотримувався і Вацлав II, який також належав до колегії курфюрстів, що мали обирати німецького короля.

До речі, Вацлаву II уперше довелося цілком самостійно приймати рішення зовнішньополітичного характеру, і він прагнув сповна скористатися своїм становищем. Єдине, у чому був твердо переконаний, – це в намірі не висувати власну кандидатуру на німецький трон. Як тверезо мислячий політик, чеський король добре усвідомлював, що в очах курфюрстів він не є тією бажаною особою, яка б задовольняла їхні вимоги й бажання. Адже подібно до свого батька, Вацлав II був могутнім володарем, а тому його претензії на німецький трон імперська верхівка могла сприйняти як серйозну загрозу її інтересам. Щоправда, не всі члени родини чеського правителя з порозумінням ставилися до такого рішення. Так, Вацлавова сестра Анежка гнівалася на брата, бо вважала, що йому не вистачає честолюбства, а тому він і не висуває свою кандидатуру на німецький трон, хоча має непогані шанси¹¹.

Утім, навряд чи така риса характеру, як честолюбство, для Вацлава II нічого не означала. На думку сучасної чеської дослідниці К. Харватової, честолюбство, прагнення бути гідним спадщини свого могутнього батька Пршемисла Отакара II супроводжували Вацлава II упродовж усього періоду його самостійного правління¹².

Восени 1291 р. у зв'язку з підготовкою до виборів Вацлав II розпочав політичні переговори. Так, 29 листопада 1291 р. він зустрівся в Житаві з бранденбурзьким маркграфом Оттоном V Довгим (1267–1298) та саксонським герцогом Альбрехтом II (1260–1298). Обидва північнонімецькі курфюрсти зобов'язалися віддати свої голоси за того, кого підтримуватиме чеський правитель¹³. Ця домовленість не приховувала досить стриманого ставлення світських курфюрстів до кандидатури Альбрехта Габсбурга. І це при тому, що всі троє перебували з Габсбургами в близьких родинних стосунках.

Однак світські курфюрсти могли й не дотримати свого слова, а отже, не слід було повністю відкидати й Альбрехтову кандидатуру. Тому на початку 1292 р. Вацлав II знову обговорював умови, на основі яких погодився б його підтримати. Які вимоги висував чеський король і що він хотів отримати за свій голос, – не відомо. Згідно зі свідченням Отокара Штирійського, Вацлав II дбав не лише про власні інтереси, але й вимагав забезпечення

⁸ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum. T. III. Inde ab a. MCCLXXIII. usque ad a. MCCXCVIII [1273–1298] / Edidit Iacobus Schwalm. Hannoverae et Lipsiae: Impensis bibliopolii Hahniani, MCMIV–VI [1904–1906]. N. 472. P. 458–459 (Monumenta Germaniae historica. Legum. Sectio IV. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum; T. III); Jan L. Václav II. Král na stříbrném trůnu... S. 153.

⁹ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum... N. 473. P. 459–460; Šusta J. České dějiny. S. 436; Jan L. Václav II. Král na stříbrném trůnu... S. 153.

¹⁰ Цольнер Е. История Австрии. С. 116.

¹¹ Petra Žitavského kronika Zbraslavská. *Fontes rerum Bohemicarum*. Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí «Spolku historického v Praze», pořádaním Josefa Emlera. Praha: Nákladem nadání Františka Palackého, 1884. Díl IV. Kronika Zbraslavská. Výpisy z rozličných kronik s několika zápisy Zbraslavskými. Kronika Františka Pražského. Kronika Beneše Krabice z Weitmile / K vydání upravil Josef Emler. P. 67; Šusta J. České dějiny... S. 430; Zbraslavská kronika. *Chronicon aulae regiae / Překlad František Heřmanský, verše přeložil Rudolf Mertlík, historická revise Zdeněk Fiala, spolupráce Marie Bláhová*. 2. opravené vydání. Praha: Svoboda, 1976. S. 104.

¹² Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 138.

¹³ Archivum Coronae regni Bohemiae / Edidit Institutum Historicum Rei Publicae Bohemoslovenicae; Opera Venceslai Hrubý. Praage: Ministerium scholarum et instructionis publicae, MCMXXXV [1935]. T. I. Inde ab A. MLXXXVI. usque ad A. MCCCXVI. Fasciculus 1. Inde ab A. MLXXXVI. usque ad A. MCCCXV. Nr. 44. P. 71–73; Antonín R. Zahraněční politika krále Václava II... S. 165.

прав на частку родинних володінь для свого малолітнього племінника Яна, сина Рудольфа Габсбурга (молодшого) і Анежки Пршемислівни, який народився вже після смерті батька десь у другій половині 1290 р. чи на початку 1291 р.¹⁴

Для себе ж Вацлав II хотів отримати насамперед частину альпійських володінь Габсбургів. Реально він міг претендувати на землі Австрії від чеського кордону до Дунаю – територію, яка в 1276 р. була задекларована як придане його дружини Гутти. Можливо, чеський король порушив також питання про Каринтію, адже на це герцогство в нього існували серйозні правові підстави. Не слід відкидати й те, що Вацлав II мав намір повернути всі колишні володіння свого батька, відібрані Рудольфом I Габсбургом, тобто Австрію, Штирію, Каринтію, Крайну. Масштаби вимог залишаються невідомими. Та, очевидно, і на цей раз згоди між Вацлавом II і Альбрехтом Габсбургом не було досягнуто¹⁵.

Утім, у разі дотримання Житавських домовленостей, ключову роль у виборах мав відігравати Вацлав II, і саме з ним Альбрехт Габсбург повинен був порозумітися, аби посісти німецький трон. Утрата голосу чеського короля не залишала йому жодних шансів. Адже виборча арифметика була залізна: сім курфюрств – сім голосів. Із самого початку проти Альбрехта виступали всі три духовні курфюрсти. Шанси на успіх могли забезпечити голоси чотирьох світських курфюрств, причому всі четверо мали проголосувати «за». Якщо б Альбрехт Габсбург отримав відмову з боку чеського короля, це означало б для нього крах. Отже, чеський голос, до якого приєдналися й голоси саксонського герцога та бранденбурзького маркграфа під час виборів німецького короля, що відбулися весною 1292 р. у Франкфурті-на-Майні, мав дійсно вирішальне значення¹⁶.

Сам Вацлав II через проблеми зі здоров'ям участі у виборах не брав. Про це свідчить грамота Майнцького архієпископа Герхарда фон Епштейна (1289–1305) від 10 травня 1292 р., з якої й довідуємося, що Вацлав II скаржився на недугу, через що не мав можливості особисто взяти участь у виборах. Замість себе він відрядив до Франкфурта-на-Майні дипломатичну місію на чолі з мейсенським пробстом Бернардом з Камениць (*Bernard von Kamenz*), який походив із Лужиці та до появи на службі в чеського короля був канцлером у вроцлавського князя Генрика IV (Пробуса) Праведного (1270–1290). До складу місії входили головний камердинер Чеського королівства Гінек з Дубе, каданський бургграф Альбрехт із Жеберка та головний маршалок Гобіаш (Добеш) з Бехіне. Із Праги вони вирушили з «неймовірною помпезністю», яка мала продемонструвати велич чеського володаря¹⁷.

Постає, однак, питання, чи представники Вацлава II, у розпорядженні якого були три голоси, отримали від нього чіткі інструкції з приводу того, котрому кандидатові належало віддати перевагу. Дослідник Йозеф Шуста, спираючись на свідчення Збраславської хроніки, вважав, що дипломатична місія чеського короля мала, насамперед, протидіяти обранню Альбрехта Габсбурга, а отже, Вацлав II не вказав, якого саме претендента на німецький трон слід підтримати¹⁸. Подібну думку обстоює й сучасна чеська дослідниця К. Харватова. Вона зазначає, що позаяк на момент від'їзду дипломатичної місії з Праги ще тривали передвиборчі перемовини, то Вацлав II не мав можливості зайняти чітку позицію з приводу підтримки конкретної кандидатури. Тому Берnard з Камениць отримав лише інструкції зробити все для того, аби зашкодити обранню на німецький трон Альбрехта Габсбурга. В іншому Вацлав II дозволив своєму дипломатові діяти на власний розсуд, покладаючись на його далекоглядність¹⁹.

Крім інформації про недугу чеського короля, грамота від 10 травня 1292 р. містить також заяву, з якої випливає, що Вацлав II посередництвом згаданих послів віддав свій голос саме Майнцькому архієпископові. Відповідно до домовленостей між саксонським герцогом і чеським королем, а, не виключено, й бранденбурзькими маркграфами Герхард,

¹⁴ Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters / Nach den Abschriften Franz Lichtensteins herausgegeben von Joseph Seemüller. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1893. T. V. Pars II. Ottokars Österreichische Reimchronik. St. 58939–58982. P. 785; Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 138; Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 164.

¹⁵ Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 138.

¹⁶ Ibid. S. 139.

¹⁷ Archivum Coronae regni Bohemiae. T. I. Inde ab A. MLXXXVI. usque ad A. MCCCXLVI. Fasciculus 1. Inde ab A. MLXXXVI. usque ad A. MCCCXV. Nr. 46. P. 74–75; Petra Žitavského kronika Zbraslavská... P. 56–57; Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae... S. 91; Šusta J. České dějiny. S. 438; Dvořáčková-Malá D. Biskup Bernard z Kamence, zakladatel, kancléř, rádce a diplomat. *Dvory a rezidence ve středověku: sborník příspěvků z kolokvia konaného 18. března 2005 v Historickém ústavu AV ČR ve spolupráci s Ústavem českých dějin FF UK (Mediaevalia Historica Bohemica, supplementum 1)* / Uspořádala a redigovala Dana Dvořáčková-Malá. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006. S. 107–113; Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 139; Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 170.

¹⁸ Šusta J. České dějiny. S. 438.

¹⁹ Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 139.

крім того, що голосував особисто, під час виборів 1292 р. розпоряджався також голосами трьох світських курфюрстів. Так виглядала розстановка сил під час виборів²⁰.

Про хід франкфуртських виборів відомо мало. Сучасні історики намагаються відтворити їх перебіг на основі як нарративних джерел, так і повідомлень дипломатичного характеру. Залежно від свідчень хроністів існує кілька версій щодо того, хто з курфюрстів найбільше сприяв обранню Адольфа Нассау. У джерелах здебільшого зазначено на діяльності двох духовних князів: Кельнського та Майнцького архієпископів. Так, абат Йоган з монастиря Віктрінг, що в Каринтії (пом. 1345/1347), повідомляє, що Майнцький архієпископ Герхард спочатку виступав за обрання Альбрехта Габсбурга, який перебував у родинних стосунках із чеським королем, герцогом Саксонії та рейнським пфальцграфом. При цьому Герхард відрядив до Альбрехта посольство із запрошенням, аби той узяв участь у виборах. Тоді ж, як інформує Йоган з Віктрінга, ширилися чутки про рицарського графа Адольфа Нассау, який заприятелював із Кельнським архієпископом Зігфрідом фон Вестербургом (1274–1294). Під час виборів Зігфрід виступив проти Альбрехта Габсбурга, якого підтримував майнцький архієпископ²¹. Ця версія, відповідно до якої саме Кельнський архієпископ відіграв вирішальну роль в обранні Адольфа Нассау, підтверджується також свідченнями інших хронік²².

Деякі нарративні джерела («Всесвітня історія» пресвітера Зайфріда фон Бальнгаузена, Кольмарська хроніка) повідомляють, що провідна роль у справі обрання на трон Адольфа Нассау належала Майнцькому архієпископові Герхардові²³. У Кольмарській хроніці, зокрема, читаємо, що «Майнцький архієпископ обрав Адольфа фон Нассау, свого родича» (*Maguntinus comitem Adolffum de Nassaw, cognatum suum, elegit*)²⁴.

Заслуговує на увагу й інформація, яку знаходимо в хроніці про діяння князів, укладеній ченцем монастиря Фюрстенфельд. Її автор, ім'я якого невідоме, акцентує на розбіжностях, що існували між курфюрстами: ті ніяк не могли дійти згоди щодо кандидатури майбутнього володаря. Він також стверджує, що до Франкфурта прибуло багато імперських князів. Частина з них під проводом баварського герцога Людвіга II Суворого виступала за Альбрехта Габсбурга й, нічого не підозрюючи, з'явилася на це урочисте зібрання без зброї. Інше угруповання, яке очолював архієпископ Майнца, було озброєне до зубів. Воно обстоювало кандидатуру Адольфа Нассау, який, зрештою, і став німецьким володарем²⁵.

Певною мірою суперечки під час виборів були зумовлені й позицією Вацлава II. Очевидно, представник чеського володаря Бернард з Камениць поінформував майнцького архієпископа Герхарда, що мав вести переговори з іншими трьома виборцями, якої позиції дотримувється Вацлав II щодо кандидатури Альбрехта Габсбурга. Намірам чеського короля активно протидіяв Людвіг II Суворий. Він був дуже здивований, що Вацлав II не бажає віддавати голос за брата своєї дружини, проти якого, до того ж, підбурив ще двох світських курфюрстів. Однак під час перемовин чеські представники були непохитними. У напрямку до Франкфурта рухався з військом Альбрехт Габсбург, що викликало неспокій серед курфюрстів. На якусь мить вони, мабуть, навіть стали схилитися до підтримки габсбурзького претендента. Та уповноважені Вацлава II і надалі категорично відмовлялися віддати голос свого володаря за Альбрехта Габсбурга²⁶.

²⁰ Archivum Coronae regni Bohemiae. T. I. Inde ab A. MLXXXVI. usque ad A. MCCCXVI. Fasciculus 1. Inde ab A. MLXXXVI. usque ad A. MCCCXV. Nr. 46. P. 74–75; Antonín R. Zahraniční politika krále Vaclava II... S. 170.

²¹ Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum. T. I. Libri I–III. / Edidit Fedorus Schneider. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1909. P. 307–309, 345–347.

²² *Catalogus Archiepiscoporum Coloniensium*, Continuatio Postrema / Ed. by Herm. Cardauns. *Monumenta Germaniae Historica: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum* / Edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi. Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCLXXXIX [1879]. P. 357; Die Chronik der Grafen von der Mark von Levold von Northof / Herausgegeben von Fritz Zschaeck. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. [R. 2], Scriptores rerum Germanicarum, Nova series*. T. VI. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1929. P. 50.

²³ Sifridi presbyteri de Balnhusin historia universalis et compendium historiarum / Ed. O. Holder-Egger. *Monumenta Germaniae Historica: inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum* / Edidit Societas Aperiendis Fontibus Rerum Germanicarum Medii Aevi. Hannoverae: Impensis bibliopolii Hahniani, MDCCCLXXX [1880]. P. 711; *Chronicon Colmariense* / Edidit Ph. Jaffé. *Monumenta Germaniae historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Aulici Hahniani, MDCCCLXI [1861]. T. XVII. P. 257.

²⁴ *Chronicon Colmariense*... P. 257.

²⁵ *Chronica de gestis principum. Chronicae Bavaricae saeculi XIV. Monumenta Germaniae historica. Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum XIV* / Herausgegeben von Georg Leidinger. Hannover und Leipzig: Impensis Bibliopolii Hahniani, 1918. P. 45.

²⁶ Petra Žitavského kronika Zbraslavská... P. 56–57; Zbraslavská kronika. *Chronicon aulae regiae*... S. 91–92; Antonín R. Zahraniční politika krále Vaclava II... S. 178.

Тоді Кельнський архієпископ Зігфрід фон Вестербург за підтримки Трірського архієпископа запропонував обрати королем маловідомого графа Адольфа Нассау, який мав стати іграшкою в руках курфюрстів. Свідченням цього є, зокрема, його передвборчі гарантії, надані 27 квітня 1292 р. в м. Андернах Кельнському архієпископові²⁷. Звідси, як слушно наголошує Й. Землічка, і випливало те, що саме Кельнський архієпископ відіграв провідну роль в утвердженні на троні Адольфа Нассау²⁸. Щоправда, Зігфрід при цьому дбав, передусім, про власні інтереси й отримав чималі пребенди та привілеї. Так, Адольф Нассау пообіцяв архієпископові й Кельнській митрополії допомогу в сумі 25 тис. марок сріблом, а також зобов'язався передати у володіння Зігфріда та його наступників кілька замків і фортець. Крім того, Адольф Нассау повинен був виставити на вимогу архієпископа 50 рицарів, вільних і міністеріалів, і протягом двох тижнів виконати всі обіцянки. Саме Зігфрід мав провести в Аахені обряд коронації Адольфа Нассау. Останній пункт місцевих положень, яке зачіпало й праясклі інтереси: якщо б герцогства Австрія та Лімбург стали виморочними, то Адольф Нассау міг передати їх у лено тільки зі згоди Кельнського архієпископа²⁹.

Наприкінці квітня 1292 р. Альбрехт Габсбург на чолі військового контингенту отаборився біля Вайнгайма (за 63 км. від Франкфурта) і став очікувати³⁰. Курфюрсти ж намагалися дійти згоди. Про те, наскільки напруженими були перемовини і як важко вдавалося досягнути компромісу, свідчить і перенесення виборів з 2 на 5 травня. За цей час Бернард з Камениць, очевидно, зустрівся з Адольфом Нассау і обговорив з ним умови, на яких чеська сторона була готова підтримати його кандидатуру³¹.

Між Вацлавом II і майбутнім німецьким королем було укладено шлюбний альянс, що передбачав заручини Адольфового первістка Рупрехта з чотирирічною донькою чеського володаря Анежкою. Король Вацлав II зобов'язувався у стислі строки виплатити посаг своєї доньки в сумі 10 тис. марок. Ця сума мала бути розділена на дві частини: першу належало передати до 15 серпня 1292 р., а другу – до 6 січня 1293 р. Така поспішність передачі посагу, попри те, що весілля через дитячий вік нареченої мало відбутися нескоро, пояснювалася неплатоспроможністю майбутнього німецького короля та його нагальною потребою в грошах. Натомість Адольф Нассау повинен був віддати в заставу Вацлавові місто і замок Егер (нині – Хеб) та землі в Саксонії з такими містами, як Альтенбург, Хемніц та Цвікау. При цьому після укладання шлюбу чинність застави анулювалася. Однак Вацлавові II після цього надавалася можливість довести свої давні права на Егер, які Адольф мав розглянути й залишити це місто у володінні чеського короля. Крім того, Анежка мала отримати в якості застави місто Вісбаден, замок і місто Ідстейн, а також замок Зонненберг.

Відтак Адольф Нассау пішов назустріч чеським інтересам у Мейсені. Він, зокрема, пообіцяв не виділяти нікому Мейсенське маркграфство, яке після смерті 16 серпня 1291 р. Фрідріха на прізвисько Туто (1288–1291) не мало володаря. Останній пункт угоди стосувався претензій Вацлава II на австрійські землі, Штирію та Каринтію. Тому Адольф Нассау обіцяв посприяти в укладенні до початку наступного року мирної угоди між Вацлавом II, з одного боку, та Альбрехтом Габсбургом і Майнгардом II Герц-Тирольським, з іншого³². Утім, важко судити про те, чи наміри Вацлава II щодо здобуття цих альпійських герцогств були дійсно серйозними, чи йшлося лише про його прагнення, які не могли бути реалізовані. Щоправда, наростання кризових явищ у підвладних Альбрехтові землях могло вселяти чеському правителю надію на успіх.

У результаті досягнутих домовленостей духовні курфюрсти та представники чеського короля зійшлися на кандидатурі Адольфа Нассау, однак приховали це від Людвіга II Суворого. Не підозрюючи лихого, Людвіг II разом з усіма передав свій голос Майнцькому архієпископові Герхарду і вже зібрався святкувати Альбрехтове обрання. Однак Герхард, незважаючи на присутність неподалік від міста військової дружини Альбрехта Габсбурга, 5 травня 1292 р. урочисто проголосив новообраним німецьким королем Адольфа Нассау. При цьому Майнцького архієпископа супроводжувала численна група збройного люду³³.

²⁷ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum... N. 474. P. 460–463.

²⁸ Zemlička J. Do tří korun: Poslední rozmach Přemyslovců... S. 229.

²⁹ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum... N. 474. P. 462–463.

³⁰ Zemlička J. Do tří korun: Poslední rozmach Přemyslovců... S. 229.

³¹ Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 178.

³² Regesta Bohemiae et Moraviae: diplomatia nec non epistolaria / Opera Josephi Emler. Praha: Tiskárna Grégerianis, 1882. Pars 2, 1253–1310. Nr. 1574. P. 676; Šusta J. České dějiny... S. 438–440; Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 179–180.

³³ Petra Žitavského kronika Zbraslavská... P. 56–57; Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae... S. 91–92; Vaníček V. Velké dějiny země Koruny české. Praha–Litomyšl: Paseka, 2002. Svazek III. 1250–1310. S. 427; Hádek C. Konec Přemyslovců v Čechách. Praha: Akropolis, 2006. S. 112–113; Charvátová K. Václav II. Král český a polský... S. 139–140; Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 178; Сучасний чеський історик Лібор Ян хибно

На думку німецького історика Алоїса Герліха, у 1292 р. збіглися антигабсбурзькі інтереси Майнцьського архієпископа та чеського короля, якому належали голоси двох інших світських курфюрстів. Щодо Кельнського і Трійського архієпископів, то вони, наголошує А. Герліх, досить довго не могли визначитися з кандидатурою майбутнього німецького правителя. І тільки загроза повторних виборів та ймовірна криза влади в імперії змусила обох архієпископів приєднатися до чесько-майнцьського табору, внаслідок чого королем і було обрано Адольфа Нассау³⁴.

Отже, завдяки позиції Вацлава II німецьким королем став Адольф Нассау. Це обрання виявилось неабиякою несподіванкою для багатьох знатних осіб Священної Римської імперії, позаяк Адольф Нассау був маловідомий широкому загалу її вельмож. Здавалося, що війни між Адольфом Нассау та Альбрехтом Габсбургом не уникнути, та, зрештою, усе вдалося врегулювати дипломатичним шляхом. Восени 1292 р. між обома супротивниками було укладено мирну угоду. Відповідно до її положень, Альбрехт Габсбург визнав корольський титул Адольфа Нассау й передав йому корольські інсигнії. Натомість Адольф Нассау виділив Альбрехтові Габсбургові в лено Австрійське і Штирійське герцогства. Про чеські ж домагання було забуто. Чи Вацлав II сприймав угоду між Адольфом Нассау та Альбрехтом Габсбургом як свою дипломатичну поразку – судити важко. Здається, однак, що на той час його більше цікавили польські землі та Мейсенське маркграфство. Для того, аби ними заволодіти, він докладав більше зусиль, аніж для повернення під свою владу земель з батьківської спадщини.

У результаті, у сферу інтересів чеської дипломатії потрапляє Силезія та Малопольща. Зміцнення на зламі XIII–XIV ст. контактів Чехії із Силезією сприяло зростанню тут впливу Вацлава II. Так, вроцлавський князь Генрик IV (Пробус) Праведний, котрий приєднав до свого уділу і Малопольщу, мав намір навіть передати ці землі чеському королеві у спадок. Про це, зокрема, довідуються з грамоти, яку 25 вересня 1290 р. Рудольф I Габсбург надав Вацлаву II³⁵. Щоправда, Генрик IV (Пробус) так і не включив чеського короля до остаточного тексту заповіту, а назвав його разом із Вроцлавським єпископом виконавцем своєї останньої волі³⁶. Ще в 1289 р. васалом Вацлава II став князь Казимир II Битомський (1281–1312)³⁷. Чеський вплив у Силезії та Малопольщі посилювався й надалі. У 1291 р. Вацлав II на чолі війська вирушив на Краківську землю та підкорив її як спадкове володіння, що мало йому перейти після смерті князя Генрика IV Праведного. На час здобуття Вацлавом II краківського трону його ленниками як чеського короля були такі силезькі князі: опольський Болеслав I (1281–1313), битомсько-козелецький Казимир II, рацібозький Пшемисл (1281–1306) і, можливо, цешинський М'єшко III (пом. 1314/1315 р.)³⁸.

Щодо Мейсена, то тут устремління Вацлава II наштовхнулися на інтереси Адольфа Нассау. Ставши німецьким королем, Адольф Нассау взявся активно зміцнювати своє становище. За прикладом Рудольфа I Габсбурга він робив усе для того, щоб здобути важливий родовий маєток, який міг би стати підмурівком до його політичної влади. У 1294 р. Адольф Нассау звернув увагу на Мейсенське маркграфство. Однак на це володіння претендували Веттіни, а також Вацлав II, якому Адольф Нассау обіцяв сприяння в його домаганнях. Та всупереч своїм зобов'язанням перед чеським володарем німецький король уклав угоду з дядьком покойного мейсенського маркграфа Фрідріха Тутто – тюринзьким ландграфом Альбрехтом II Нездарним (пом. 1314 р.), який за 1200 марок срібла пристав на те, що після його смерті всі права на Мейсен і Тюрингію повинні перейти до імперії. І це попри те, що Альбрехт Нездарний мав синів, яких така домовленість позбавляла володіння. Ображеним почувався і Вацлав II, який у результаті пішов на зближення з Альбрехтом Габсбургом³⁹.

Перші кроки щодо поновлення контактів між ними окреслилися вже восени 1293 р., коли Альбрехт Габсбург прибув до Праги. Вирішальну роль при цьому відіграла Вацлавова дружина Гута, в інтересах якої, певна річ, було примирення її чоловіка з братом. Але

стверджує, що обрання Адольфа Нассау відбулося не 5 травня, а 5 квітня 1292 р. Така прикра помилка сталася, імовірно, з чисто технічних причин. Див.: Jan L. Václav II. Král na stříbrném trůn... S. 154–155.

³⁴ Gerlich A. Adolf von Nassau (1292–1298). *Nassauische Annalen. Jahrbuch des Vereins für nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung*. Bd. 105. Wiesbaden, 1995. S. 29.

³⁵ Lehn- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter / Hrsg. von C. Grünhagen und H. Markgraf. Theil 1. Leipzig: S. Hirzel, 1881. P. 63.

³⁶ Jurek T. Testament Henryka Probusa. Autentyk czy falsyfikat? *Studia źródłoznawcze*. 1994. Vol. 35. S. 79–99; Bar P. Vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus a poslední Přemyslovci. *Český časopis historický*. 2008. Ročník 106. Číslo 4. S. 780.

³⁷ *Dějiny Polska*. Praha: Svoboda, 1975. S. 76.

³⁸ Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2002. С. 47; Prasek V. *Dějiny knížetství Těšínského*. Opava: V. Prasek, 1894. S. 76–77.

³⁹ Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 146–148; Charvátová K. Václav II. *Čeští králove...* S. 123–124; Antonín R. *Zahraniční politika krále Václava II...* S. 188–189.

одних зусиль Ґути, імовірно, було б недостатньо, якби Вацлав і сам не вбачав для себе політичну вигоду від нормалізації відносин із Альбрехтом I Габсбургом⁴⁰. А тому вже в грудні того ж року Вацлав II з дружиною Ґутою побував у Відні.

Про ці візити двох можновладців знаходимо повідомлення в джерелах. Так, віденський хроніст занотував, що в 1293 р. «герцог Австрії був запрошений королем Чехії відвідати королеву, свою сестру, і на його прохання прибув до Чехії; урочисто прийнятий королем, своїм двоюрідним братом, і всіма благородними чоловіками, він був шанобливо обдарований королем цінними подарунками та клейнодами і, коли вони по-дружньому розпрощалися, повернувся на свою землю. Так само і король Чехії, запрошений герцогом Австрії, прибув до Відня зі своєю дружиною, королевою, і численним супроводом шляхетних чоловіків. З неймовірною шаною прийнятий герцогом, він на велику радість благородних мужів і єпископів, які там були, пробув там дванадцять днів і, шанований герцогом коштовними клейнодами, повернувся на свою землю»⁴¹.

Під час перебування у Відні Вацлав II та Ґута взяли участь в обряді заручин Альбрехтової доньки Анни з Германом, сином бранденбурзького маркграфа Оттона V Довгого. Останній у 1278–1283 рр. був опікуном чеського короля. Ці заручини організував Вацлав II.

У результаті, стосунки між Вацлавом II і Адольфом Нассау стали погіршуватися. Тоді Адольф Нассау вирішив пришвидшити укладення шлюбу між їхніми дітьми, аби в такий спосіб зміцнити союз із чеським королем. І хоча формально шлюб між Рупрехтом Нассау та Вацлавою донькою Анежкою було укладено в серпні 1296 р., чеська принцеса через кілька тижнів померла, після чого її батькові вже ніщо не перешкоджало відкрито перейти до табору Альбрехта Габсбурга⁴².

Улітку 1297 р. у Празі відбулися надзвичайні урочистості – коронація Вацлава II та його дружини Ґути, яка кілька разів переносилася. Зауважимо, що Вацлав II, як і його батько Пршемисл Отакар II, не поспішав із королівською коронацією. У той час ніхто, звичайно, не піддавав сумніву його право на чеський трон. І нарешті в неділю, 2 червня 1297 р., якраз на святу Трійцю, Майнцький архієпископ Герхард здійснив у празькому кафедральному соборі обряд коронації королівського подружжя. При цьому Герхардові допомагали Магдебурзький архієпископ Бурхард (1295–1305) та чимало єпископів і прелатів. Коронація була надзвичайно помпезною, вражала блиском золота й коштовностей, що, звичайно ж, тягло за собою чималі фінансові витрати. Хроніст Отокар Штирійський змальовує розкішне вбрання короля й королеви. Та найбільше захоплення в нього викликав коронаційний плащ Вацлава II, оздоблений тонкими пластинками із золота, яке виблискувало, як луска, тож правитель у цьому пишному вбранні нагадував блискучу рибу⁴³.

Під час коронації було влаштовано гучні бенкети й різноманітні забави, на яких гості розважалися від душі. За задумом Вацлава II, усе це повинно було демонструвати його велич і багатство. Увесь світ мав знати про успіхи чеського короля, який за неповних десять років самостійного правління спромігся на значні територіальні надбання й зумів зміцнити своє політичне становище в Центральній Європі.

Коронація Вацлава II приховувала ще один підтекст: до Праги прибула та частина можновладців Священної Римської імперії, яка була незадоволена правлінням Адольфа Нассау. До таких належали Майнцький архієпископ, чеський король, бранденбурзький і саксонський курфюрсти, сини тюринзького ландграфа Альбрехта Нездарного і австрійський герцог Альбрехт Габсбург. Очевидно, саме під час Вацлавої коронації й визрів план щодо скинення з трону Адольфа Нассау. Для прийняття остаточного рішення змовники вирішили зустрітися у Відні на початку лютого 1298 р. У результаті, було досягнуто згоди, що на імперському з'їзді, скликаному Майнцьким архієпископом, слід скинути Адольфа Нассау й обрати королем Альбрехта Габсбурга. У зв'язку з цим Альбрехт Габс-

⁴⁰ Prokopová I. Guta Habsburská – česká královna a její dvůr na konci 13. století. *Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností*. 2005. Ročník 43. Číslo 4. S. 200.

⁴¹ Continuatio Vindobonensis a. 1267–1302. 1313–1327 / Ed. W. Wattenbach. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* / Edidit Georgius Henricus Pertz. Hannoverae: Impensis bibliopolii avlicii Hahniani, MDCCCLI [1851]. T. IX. P. 717.

⁴² Petra Žitavského kronika Zbraslavská... P. 58; Zbraslavská kronika. *Chronicon aulae regiae*... S. 93; Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 149; Charvátová K. Václav II. Čeští králove... S. 124; Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 188–189.

⁴³ Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters / Nach den Abschriften Franz Lichtensteins herausgeben von Joseph Seemüller. T. V. Pars II. Ottokars Österreichische Reimchronik. St. 69033–69430. P. 913–919; Petra Žitavského kronika Zbraslavská... P. 72–78; Zbraslavská kronika. *Chronicon aulae regiae*... S. 109–115; Žemlička J. Přemyslovci: jak žili, vládli a umírali. Praha: Lidové noviny, 2005. S. 318; Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 196–197.

бург зобов'язався збройно підтримувати змовників і навіть здійснити вторгнення в район басейну річок Рейна і Майна⁴⁴.

Одразу ж після зустрічі у Відні змовники взялися втілювати свій план. Майнський архієпископ Герхард II запросив усіх курфюрстів і короля на запланований з'їзд до Франкфурта-на-Майні. Та позаяк це імперське місто зберігало свою вірність Адольфові Нассау, то з'їзд відбувся у Майнці. Ні короля Адольфа Нассау, ні австрійського герцога Альбрехта Габсбурга на ньому не було. Чеський король Вацлав II, який теж був відсутній, довірив свій виборчий голос Майнському архієпископові Герхардові II. Цьому духовному князеві передав своє право проголосувати за Альбрехта Габсбурга й новий Кельнський архієпископ Вікбольд фон Голте (1297–1304). З інших курфюрстів, крім архієпископа Майнца, на засідання прибули тільки саксонський герцог Альбрехт та бранденбурзький маркграф Оттон IV на прізвисько «зі Стрілою».

На зібрання було запрошено також Рейнського пфальцграфа й Баварського герцога Рудольфа, але той у Майнці не з'явився. Слід зазначити, що Рудольф ділив владу у Рейнському пфальцграфстві зі своїм молодшим братом Людвигом. Брати не були однотайними у своїх виборчих уподобаннях: Людвиг, який на той час досяг повноліття, був онуком короля Рудольфа I Габсбурга й за наполяганням своєї матері дотримувався дещо іншої політичної орієнтації, ніж Рудольф, який незадовго до цих подій став зятем Адольфа Нассау. Тож пфальцграф Рудольф, а разом з ним і Трірський архієпископ Боемунд зберегли вірність Адольфові Нассау. Натомість Людвиг передав свій голос Саксонському герцогові Альбрехтові. Як представник Вацлава II на виборах у Майнці, очевидно, був присутній князь Болеслав Опольський, який прибув сюди з військового табору Альбрехта Габсбурга.

Отже, у Майнці зібралося троє курфюрстів, які мали у своєму розпорядженні п'ять голосів. Свій вердикт, який містив звинувачення проти Адольфа Нассау, князі-виборці винесли 23 червня 1298 р. у майнському соборі. Здебільшого загальні аргументи утиснув до короткої декларації «на вічну пам'ять» (*ad rei memoriam sempiternam*) сам архієпископ Герхард. Передусім короля й наближених до нього осіб засуджували за нешанобливе ставлення до гостей, а також за утиски, яких упродовж його правління називали Церква й храми. Відтак вказувалося на негідну поведінку монарха щодо жінок та на знеславлення панночок і вдів. Крім того, Адольфові Нассау інкримінувалося порушення спокою та миру. Він багато разів паплюжив загальний земський мир, який скріплював присягою, не протидіяв насильству та плюндрованню, ігнорував суд курфюрстів і под. У результаті, Адольфа Нассау було однотайно визнано королем негідним, бездарним та навіть таким, що завдає шкоди, адже всю Німеччину охопив дошкульний розбрат, спричинений ним особисто та його оточенням, тобто тими особами, які натомість мали все вгамувати⁴⁵. Відтак німецьким королем було обрано Альбрехта Габсбурга.

Щойно Адольф Нассау довідався про інтриги змовників, то вирішив відрізати Альбрехтові Габсбургові шлях на північ і примусити його дати бій. Однак усі його зусилля виявилися марними. Про рішення курфюрстів та своє обрання на німецький трон Альбрехт Габсбург довідався в польовому таборі поблизу пфальцського міста Алзей. Тепер він мав усі підстави вести боротьбу з Адольфом Нассау не як бунтівний герцог, а як законно обраний король. Вирішальна битва відбулася 2 липня 1298 р. на пагорбі Гасенюгль біля містечка Гельгейм, що неподалік від Майнца. І хоча її перебіг не можна відтворити до деталей, очевидним є те, що вона завершилася перемогою Альбрехта Габсбурга. У розпал битви Адольф Нассау загинув, а його військо розбіглося. Імовірно, що король Адольф спочатку зазнав поранення в голову і був змушений зняти шолом. Коли після цього він знову взявся за зброю, аби зійтися у двобою зі своїм особистим ворогом, то, згідно з твердженнями окремих хроністів, був убитий Альбрехтом Габсбургом. Однак переважна більшість джерел повідомляє, що це вчинили Конрад фон Столзенберг та Крістіан Кихмайстер⁴⁶.

Новий німецький володар – Альбрехт I Габсбург – гідно нагородив Вацлава II за надану підтримку. Чеський король і надалі зберіг за собою Егерський край. Відтак він отримав титул імперського вікарія в Мейсені, Остерланді й Плісеньському регіоні. Згодом Аль-

⁴⁴ Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české... S. 443–444; Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I (1218–1291) do Fridricha III (1415–1493) / Překlad P. Štěpánek. Praha: Nakladatelství Argo, 2003. S. 78; Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 165–166; Antonín R. Zahraniční politika krále Václava II... S. 197–200.

⁴⁵ Constitutiones et acta publica imperatorum et regum... N. 589. P. 549–552; Šusta J. České dějiny... S. 476–477; Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 166; Jan L. Václav II. Král na stříbrném trůnu... S. 253, Zemlička J. Do tří korun: Poslední rozmach Přemyslovců... S. 316.

⁴⁶ Krieger K.-F. Habsburkové ve středověku... S. 78–79; Charvátová K. Václav II. Král český a polský. S. 166.

брехт Габсбург підтвердив Вацлаву II його права на Пірну, яку чеський король купив за кілька років перед цим від Бернарда з Камениць⁴⁷.

Отже, як курфюрст імперії Вацлав II багато в чому посприяв обранню в 1292 р. на німецький трон Адольфа Нассау. Та життя повернуло так, що згодом Вацлав II став супротивником Адольфа Нассау, а тому активно долучився до його скинення з трону в 1298 р. Завдяки державницькому хисту Вацлав II зумів також розширити свої володіння та зміцнити політичне становище Чеського королівства в Центральній Європі. У цьому контексті перспективним напрямком дослідження є вивчення його відносин з Альбрехтом I Габсбургом наприкінці XIII – на поч. XIV ст.

References

- Antonín, R. (2009). Zahraniční politika krále Vaclava II v letech 1283–1300 [Foreign policy of king Vaclav II in years 1283–1300]. Brno, Czech Republic.
- Bar, P. (2008). Vratislavský vévoda Jindřich IV. Probus a poslední Přemyslovci [Wroclaw duke Henry IV. Probus and the last Przemysl family]. *Český časopis historický – Czech historical journal*, 4, P. 753–787.
- Charvátová, K. (2007). Václav II. Král český a polský [Wenceslas II. King of Bohemia and Poland]. Prague, Czech Republic.
- Charvátová, K. (2008). Václav II [Wenceslas II]. Prague, Czech Republic.
- Dvořáčková-Malá, D. (2006). Biskup Bernard z Kamence, zakladatel, kancléř, rádce a diplomat [Bishop Bernard of Kamenko, founder, chancellor, adviser and diplomat]. Prague, Czech Republic.
- Gerlich, A. (1995). Adolf von Nassau (1292–1298) [Adolf of Nassau (1292–1298)]. *Nassauische Annalen. Jahrbuch des Vereins für nassauische Altertumskunde und Geschichtsforschung – Nassau Annals. Yearbook of the Association for Nassau archeology and historical research*, 105, P. 17–78. Wiesbaden, Germany.
- Hádek, C. (2006). Konec Přemyslovců v Čechách [The end of the Przemysl family in Bohemia]. Prague, Czech Republic.
- Jan, L. (2015). Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305 [Wenceslas II. King on the silver throne in 1283–1305]. Prague, Czech Republic.
- Jurek, T. (1994). Testament Henryka Probuse. Autentyk czy falszyfikat? [The testament of Henryk Probus. Authentic or counterfeit?] *Studia źródłoznawcze – Source studies*, 35, P. 79–99.
- Krieger, K.-F. (2003). Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I (1218–1291) do Fridricha III (1415–1493) [The Habsburgs in the Middle Ages. From Rudolph I (1218–1291) to Frederick III (1415–1493)]. Prague, Czech Republic.
- Prokopová, I. (2005). Guta Habsburská – česká královna a její dvůr na konci 13 st. [Guta of Habsburg – Czech queen and her court at the end of the 13th c.]. *Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností – Museum and national history work. Journal of the society of friends of antiquities*, 4, P. 189–211.
- Tsolner, E. (2001). Istorii Avstrii [History of Austria]. Lviv, Ukraine.
- Vaniček, V. (2002). Velké dějiny zemi Koruny české. Svazek III, 1250–1310 [Great stories of the land of the Czech Crown. Volume III, 1250–1310]. Prague, Czech Republic.
- Zashkilniak, L., Krykun, M. (2002). Istoriiia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnev [History of Poland: From the earliest times to the present day]. Lviv, Ukraine.
- Žemlička, J. (2017). Do tří korun: Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301) [Up to three crowns: The last boom of the Přemysl family (1278–1301)]. Prague, Czech Republic.

Ліхтей Ігор Михайлович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (пл. Народна, 3, Ужгород, 88000, Україна).

Likhtei Ihor – candidate of historical sciences, docent, head of the department of Antiquity, Middle Ages and history of Ukraine before the modern age of State higher education institution «Uzhhorod national university» (3 Narodna Square, Uzhhorod, 88000, Ukraine).

E-mail: ihor.likhtei@uzhnu.edu.ua

POLITICAL TURNS: RELATIONS OF THE CZECH SOVEREIGN WENCESLAS II WITH THE GERMAN KING ADOLF OF NASSAU (1292–1298)

The purpose of the article is to trace the role of Vaclav II in the election of Albrecht of Nassau to the German throne and to reveal peculiarities of the relationship between these two rulers during 1292–1298. Methods: problematic-chronological, historical-systemic and analytical. Scientific novelty consists in a comprehensive coverage of relations between the Czech king Wenceslas II and the German ruler Adolf

⁴⁷ Ibid. S. 167; Charvátová K. Václav II. Čeští králove... S. 124; Antonín R. Zahraniční politika krále Vaclava II... S. 205–208.

*Nassau against the background of social and political events in Holy Roman Empire. **Conclusions.** During the reign of Wenceslas II Prshemyslovych, the Czech kingdom began to play a leading role in Central Europe. For some time, Wenceslas II was under the influence of Habsburgs politics, but soon moved away from it. After the death of the German king Rudolf I of Habsburg his eldest son Albrecht, duke of Austria was his only heir. However, he had a small circle of supporters, so almost all prince-electors, primarily his brother-in-law Wenceslas II, with whom he was at enmity, united in opposition to him. Mainly thanks to the anti-Habsburg position of the Czech king, Adolph, count of Nassau, was elected to the throne. At the same time, Adolf Nassau made generous promises to princes-electors, which he was not really going to fulfill. His government turned out to be miserable. Following the example of Rudolph I of Habsburg, he decided to create a hereditary domain in German lands, because of which he set up electors against himself. Adolf Nassau's efforts, aimed to possession of the margrave of Meissen, meant a violation of pre-election agreements with Wenceslas II, according to which the Czech ruler owned primary right to receive that fief. After the agreement of Adolf Nassau with Albrecht Habsburg, which did not take into consideration the claims of Czechia at the Alpine lands, the German king once again demonstrated that he did not have the intention to adhere to his pre-election guarantees. So Wenceslas II reconciled with Albrecht Habsburg and actively joined the opposition to Adolph Nassau. Electors accused Adolph Nassau of the most serious offences, declared him unfit to rule, and deprived of power.*

Key words: Czech kingdom, Holy Roman Empire, Wenceslas II, Rudolf I of Habsburg, Albrecht Habsburg, Adolph Nassau, princes-electors.

Дата подання: 24 липня 2023 р.

Дата затвердження до друку: 20 серпня 2023 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Ліхтей, І. Політичні віражі: відносини чеського володаря Вацлава II з німецьким королем Адольфом Нассау (1292–1298). *Сіверянський літопис*. 2023. № 4. С. 21–31. DOI: 10.58407/litopis.230402.

Цитування за стандартом APA

Likhtei, I. (2023). Politychni virazhi: vidnosyny cheskooho volodaria Vatslava II z nimetskym korolem Adolfom Nassau (1292–1298) [Political turns: relations of the Czech sovereign Wenceslas II with the German king Adolf of Nassau (1292–1298)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 4, P. 21–31. DOI: 10.58407/litopis.230402.

